

Н. О. Максимовська

Харківська державна академія культури, м. Харків, Україна

ПРИКЛАДНА КУЛЬТУРОЛОГІЯ ТА МЕНЕДЖМЕНТ КУЛЬТУРИ: МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕНЬ

Н. О. Максимовська. Прикладна культурологія та менеджмент культури: методологія досліджень

Розглянуто проблему взаємозв'язку прикладної культурології та менеджменту культури, розроблено модель методології, яка дозволяє ефективно здійснювати дослідження культуротворчих процесів в умовах трансформації соціокультурної сфери та управління ними на засадах сучасних технологій менеджменту. Запропоновано систему наукових підходів, які розкривають можливості осучаснення культурних практик, враховуючи сенси, методи, форми прикладної галузі культурології.

Ключові слова: *прикладна культурологія, менеджмент культури, культуротворчість, культурні практики.*

N. Maksymovska. Applied cultural studies and culture management: research methodology

The purpose of the article is to study the interconnection of applied cultural studies and culture management, develop methodological basis for analysis of efficiency of their integration, define viability of realizing cultural practices in the context of applied cultural studies branch.

The methodology. By analyzing and synthesizing the scientific knowledge, a flexible methodological system is created, which enables analyzing the present and predicting the future, and create, not only in theory, but in practice, the culture-creation technologies, thus setting the vector for culture development. The leading methods of research are analysis of scientific facts, juxtaposition of theoretical positions, generalization and synthesis of methodological basis for defining leading scientific approaches to researching applied cultural studies and culture management.

The results. Utilization of developed methodology enables examination of applied cultural studies as a mechanism of culture creativity, and culture management as a tool of scientifically justified regulation of this process. Thanks to applied cultural studies, management gains deep meanings, and not only rational management and realization of its own functions, and applied cultural studies is manifested in practice and transforms into a technological plane the meanings and concepts of contemporary culture model.

The topicality. It was defined that gnoseological, worldview, logic-gnoseological, scientific content-related, technological and scientific-methodological levels of methodology allows to create the applied cultural studies and culture management analysis model in a substantial interconnection. Justification was provided for some scientific approaches, which are taken as the baseline of methodological analysis of integrating applied cultural studies branch and management in the sociocultural field.

The practical significance. According to the results of the study, applied cultural studies have a broad social mission, which manifests itself in creation of advantageous environment of interaction in the object field of culture, constructing mechanisms of implementing innovations in the sociocultural field, and developing future cultural practices models, which will eventually promote establishment of its new formats. In order to achieve this task, culture management implements social marketing, innovative and investment varieties of management technologies, branding, purposeful communication and human resource management, etc., which opens new perspectives of diversifying research of culture management in the context of applied cultural studies.

Keywords: *applied cultural studies, culture management, cultural creativity, social and cultural technologies.*

Актуальність теми дослідження. Трансформація сучасної соціокультурної сфери, зокрема поява інноваційних форм діяльності, широке застосування інформаційно-комп'ютерних технологій, віртуалізація, зміна акцентів щодо забезпечення участі населення в креативних культуротворчих практиках, зумовлює перегляд наукових поглядів на особливості управлінських засад у галузі культури. Їх методологічна невизначеність призводить до неузгодженості регулювання культуротворчих процесів інформаційної доби. Особливої уваги потребують гносеологічні, аксіологічні, праксеологічні підвалини гармонізації соціальної взаємодії в умовах глобалізації культури, поширення економіко-політичних криз, знедуховлення та соціального відчуження суб'єктів соціуму. Інституції сфери культури як некомерційного, так і

комерційного спрямування мають оновлювати та пропонувати сучасні практики організації діяльності, зважаючи на кризові умови й виклики. Отже, менеджмент соціокультурної діяльності нині потребує усталення методологічного підґрунтя в контексті прикладної культурології.

Постановка проблеми. Діяльність креативних фахівців, творча взаємодія в осередках культури, інноваційні проекти, конкурентоздатний соціокультурний продукт чи послуга потребують вдосконалення і осучаснення на підґрунті наукової обумовленості та доцільності. Йдеться не лише про ефективність фінансування та отримання прибутку, але й про новітній формат застосування культурних практик в умовах явної та латентної трансформації основ соціокультурної взаємодії. Суспільна місія організацій та установ, осередків і громадянських спільнот, яка постає у стратегічному визначенні та запровадженні гнучких креативних практик у соціокультурній сфері на базі прикладної галузі культурології, потребує наукової систематизації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні аспекти прикладної культурології в контексті фундаментальної галузі визначали П. Гречанівська, О. Кравченко, А. Фліер, О. Шершньова та ін. О. Кравченко зауважує, що теоретичними пріоритетами культурології в Україні є: «дослідження в проблемному полі між філософією та теорією культури; історико-культурні дослідження, зокрема спрямовані на проблему “культура-цивілізація”; проблеми етнокультурології; прикладні аспекти культурної діяльності» (Кравченко, 2013). Таким чином визначено пріоритети системного розвитку сучасної культурології, серед яких і прикладна її галузь. Серед дослідників (М. Аріарський, О. Копієвська, І. Мурзіна, І. Петрова, А. Фліер), які формували наукове підґрунтя прикладної культурології, переважає думка про те, що «ключовою проблемою прикладної культурології є вирішення комплексу питань про те, які параметри соціокультурних процесів потребують прогнозування, проектування та управлінського врегулювання, яка мета має досягатися, які методи та засоби застосовуватися, які типи об'єктів культури та культурних процесів мають обиратися як такі, якими треба управляти, на якому рівні та на якій стадії повинно здійснюватися це управління» (Фліер, 2000). Отже, соціокультурні процеси мають бути врегульовані на основі провідних управлінських засад, що вказує на суттєвий зв'язок з менеджментом культури та є базисом розвитку сучасної прикладної культурології.

Менеджмент культури та соціокультурної діяльності, методологічні підходи до їх наукового аналізу стали предметом вивчення Н. Кочубей, Г. Тульчинського, В. Шкуркіної, О. Щербини-Яковлевої та ін. В. Шкуркіна наблизилася до детального визначення методологічних засад менеджменту соціокультурної діяльності. Кожну конкретну науку, діяльність, об'єкт можна розглядати як систему, що має певні взаємопов'язані елементи, підсистеми, компоненти, функції, цілі, склад, структуру (Шкуркіна, 2010). Ця позиція актуалізує необхідність розбудови сучасного менеджменту культури на основі системного підходу.

В управлінському контексті досліджують прикладну культурологію П. Гречанівська, І. Мурзіна, Г. Тульчинський та ін. На думку П. Гречанівської, ця галузь вирішує такі завдання, як соціокультурне проектування, соціокультурні технології та ін. (Гречанівська, 2006). Зауважимо, що і проекти, і технології базуються на загальній змістовій основі, яку й слід обґрунтовувати в контексті прикладної культурології. І. Мурзіна, на думку якої прикладна культурологія здійснює обґрунтування та безпосередню розробку способів, підходів та технологій, які сприяють організації та регуляції культурних процесів в суспільстві (Мурзіна, 2012), акцентує на менеджменті соціокультурної діяльності як механізмі регулювання культурних практик.

Стислий аналіз теоретичних та методичних досліджень зумовлює необхідність розширення наукових засад прикладної культурології. Така, з одного боку, одностайність, з іншого — певна обмеженість наукових суджень є передумовою і стимулом для створення методологічного базису, який зумовлює взаємозв'язок прикладної культурології та менеджменту культури. Отже, необхідним є створення методологічної матриці, де перетинатимуться дослідження прикладної культурології та управління процесами культуротворення, встановлення суттєвого взаємозв'язку між цими галузями.

Мета статті — дослідити взаємозв'язок прикладної культурології та менеджменту культури, розробити методологічне підґрунтя для аналізу ефективності їх інтеграції, визначити доцільність реалізації культурних практик у контексті прикладної галузі культурології.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для досягнення поставленої мети необхідно пояснити, з яких позицій відбувається подальше дослідження проблеми. По-перше, у паспорті спеціальності 26.00.06 — прикладна культурологія, культурні практики, доволі широко пред-

ставлено предметне поле дослідження, а саме: це галузь науки, яка досліджує культуру з метою прогнозування та регулювання культурних процесів, спеціальні культурні технології, способи трансляції культурного досвіду та механізми здійснення різних форм соціокультурної практики; вивчає систему підготовки фахівців для сфери культури (Паспорт спеціальності 26.00.06, 2007). Серед провідних напрямів діяльності зазначається менеджмент культури — культура й бізнес, культура та реклама, культура і туризм тощо. Однак, на нашу думку, цей напрям не має обмежуватися означеними аспектами, оскільки управлінське забезпечення сучасних культурних практик потребує не лише форми, що має економічну основу, отже, й завдання значно ширші.

По-друге, прикладна культурологія не розглядається як певний набір традиційних й актуальних соціокультурних практик (тут і далі «культурна практика — це предметно-практична діяльність людини/людей, пов'язана зі створенням або поширенням культурних продуктів» (Копієвська, 2018, с.72)), а як системна галузь науки, що динамічно розвивається і поєднує методологічні, методичні, управлінські засади, виявляється в практиках сучасної культури. Використовуємо поняття «культурні практики» та «соціокультурні практики» як тотожні, оскільки означені конструкти передбачають наявність суб'єктів взаємодії та її адекватне забезпечення фаховим супроводом, а саме систематизоване втілення й засіб перетворення сучасної культури у відповідних затребуваних та випереджальних форматах.

По-третє, менеджмент культури є не лише управлінським механізмом, але й провідним фактором спрямування креативного розвитку простору культури, від стану його гармонійного регулювання залежить розвиток культурних осередків, суспільна свідомість та соціальна культура суб'єктів соціуму. Отже, цей вид управлінської діяльності не можна розуміти виключно як сферу послуг, він дозволяє створювати програми дій із залучення до соціально-культурної діяльності фахівців та різних груп населення з метою вдосконалення сфери культури.

По-четверте, менеджмент культури та прикладна культурологія взаємозбагачуються, саме тому механічне поєднання цих галузей загалом не зумовлює специфіку менеджменту культури. Їх взаємовплив та взаємопроникнення полягають в інтеграції: якщо є ефективний менеджмент, то культурні практики презентують

прикладну культурологію та встановлюється суттєвий зв'язок із фундаментальною. Таким чином, виникає регулятивний та гармонізуючий управлінський механізм, що забезпечує актуальні культурні практики, генерує креативне перетворення соціокультурного простору, отже, прикладна культурологія стає ефективним чинником культуротворення завдяки ефективному менеджменту культури.

По-п'яте, прикладна культурологія має широку суспільну місію, що втілюється у створенні сприятливого середовища взаємодії в предметному полі культури, розвитку механізмів запровадження інновацій у соціокультурній сфері, виробленні перспективних моделей культурних практик, що згодом сприятиме усталенню її нових форматів. Отже, для забезпечення цієї місії менеджмент культури запроваджує соціальний маркетинг, інноваційні та інвестиційні різновиди управлінських технологій, брендинг, доцільне управління комунікацією й людськими ресурсами тощо, що вможливує врізноманітнення досліджень менеджменту культури в контексті прикладної культурології. Відтак, у контексті цього напрямку науки мають розроблятися основи методології, методики та організації сучасних культурних практик, забезпечення їх управлінської ефективності та послідовного підвищення духовних потреб суб'єктів соціуму в сприятливому інтерактивному культурному просторі.

Визначимо сучасні методологічні підходи, які дозволяють аналізувати менеджмент в інноваційному контексті розбудови соціокультурного простору. Ознаками методологічного знання за І. Липським є, по-перше, його належність до вирішення протиріччя між процесами пізнання і перетворення практики, у нашому випадку в соціокультурній сфері; по-друге, єдність і взаємозв'язок пізнання і практики, пізнавального та перетворювального процесів (Липский, 2004). На наш погляд, саме таке підґрунтя дозволяє створити модель інтегрованої методології прикладної культурології та менеджменту культури. В основу подальшого аналізу покладено адаптовані ступені методологічного знання, що зазначені автором. А саме: гносеологічний, світоглядний, логіко-гносеологічний, науково-змістовний, технологічний, науково-методичний рівні. Уважаємо доцільним саме такий рівневий аналіз, оскільки завдяки детальній градації можна «схематизувати» знання з прикладної культурології та встановити зв'язок з менеджментом культури. Інтегрована методологія представлена в таблиці 1. Зауважимо, що

Інтегрована методологія прикладної культурології та менеджменту культури

Рівні	Підходи	Конструкти наукового знання	Функція знання	Сутність та зміст
Гносеологічний	Діалектичний	Фактори, умови	Гносеологічні засади інтеграції прикладної культурології та менеджменту культури	Виявлення рушійних сил соціокультурного процесу
	Критичний	Протиріччя		Актуалізація суперечностей, усунення яких зумовлює розвиток
	Історичний	Тенденції, закономірності		Прогнозування розвитку на основі визначених тенденцій
	Політичний	Пріоритети		Провідні напрями регулювання соціокультурної сфери
Світоглядний	Культурологічний (аксіологічний)	Соціокультурна цінність	Світоглядні, загальнонаукові основи	Ціннісні детермінанти соціокультурної діяльності
	Системний	Відкрита система		Узгодженість елементів як цілісності
	Інформаційний Комунікативний	Інформаційні потоки, медієвізація		Оновлення системи відповідно до сучасних вимог інформаційного суспільства
	Кібернетичний	Управління процесами		Провідні засади регулювання системою
	Синергетичний	Гармонізація системи		Врегулювання функціонування системи
Логіко-гносеологічний	Наукознавство	Об'єкт, предмет, категорії, мета, завдання	Логіко-гносеологічна	Визначення наукового апарату та провідних позицій галузі науки
Науково-змістовний	Науково-дисциплінарний	Зв'язки, структура, склад, принципи, концепції, стадії, форми, спрямування	Науково-теоретичні основи	Дослідження структури та функції наукового знання у зв'язку зі спорідненими галузями, ступінь розвитку, регулюючі механізми
Науково-методичний	Методичний	Метод	Пізнавальна та перетворювальна	Наукове пізнання та перетворення соціокультурної дійсності
Технологічний	Діяльнісний	Дослідження, оцінка, прогноз, модель, проєкт, програма, ресурси, умови, результат, зворотний зв'язок, інформування	Технологічні основи	Організаційне забезпечення та реалізація традиційних і новітніх культурних практик

культурологічна парадигма та системний підхід (дослідження культури як цілісності, усвідомлення культурної динаміки людства у філогенезі, відповідність культурних практик моделі розвитку культури, врахування динаміки та інтеграції процесів культуротворення, культуровідповідність системи управління соціальними процесами тощо) обґрунтування методології у зазначеному контексті є базовими, однак, на різних рівнях наукового знання можуть застосовуватися культурологічний та системний підходи у дещо вузькому сенсі, що буде пояснено нижче.

На гносеологічному рівні застосовуються наступні методологічні підходи: діалектичний, критичний, історичний, політичний. Діалектичний дозволяє обґрунтувати зв'язки та залежності явищ і процесів теорії й практики, виявити чинники їх безперервного розвитку, джерела, рушійні сили, спрямування соціокультурної практики, причини виникнення,

становлення та розвитку об'єкта дослідження у сфері культури. Завдяки діалектичному підходу виявляються фактори та умови функціонування досліджуваного явища або культурної практики, прогноуються механізми посилення продуктивних факторів та оптимальних умов здійснення діяльності з регулювання соціокультурних процесів. Отже, діалектичний підхід забезпечує вивчення культурних практик відповідно до загальних протиріч розвитку соціуму та створення управлінських умов підвищення ефективності їх запровадження.

У взаємозв'язку із попереднім, критичний підхід зумовлює дослідження явищ соціокультурної сфери з позицій прикладної культурології зважаючи на їх суперечливість. Необхідним є виявлення провідних рушійних сил розвитку об'єкта дослідження. Означений підхід передбачає оцінку теорії і практики в сенсі їх сучасності, конструювання нових обґрунтованих теорій, зокрема й управління в соціокультурній сфері.

Історичний підхід до пізнання дозволяє виявити тенденції (спрямованість), закономірності (зв'язок явища з етапами історичного поступу) розвитку досліджуваного об'єкта. З точки зору динаміки трансформації соціокультурної сфери, культурних практик у цивілізаційному контексті, виявляється підґрунтя для опису новітніх змін на основі виявлених історичних тенденцій з огляду на ефективні механізми управління.

Політичний підхід, у широкому розумінні, відображає провідні пріоритети гармонізації та врегулювання культуротворчих процесів на різних рівнях: глобальному, регіональному, локальному. Визначає основи культурної політики, напрями розвитку управління соціокультурною сферою, зокрема на міжнародному рівні.

Світоглядний рівень пропонованої методології виявляється в результаті застосування наступних методологічних підходів: культурологічний (вивчається відповідність культурних практик рівню та потребам розвитку культури, розглядається соціально-культурна цінність культурної практики, визначається її місце в структурі культуротворчої взаємодії, враховуються потреби та цінності суб'єктів соціокультурного середовища), системний (досліджується структура та зв'язки системи прикладної культурології як сукупності практичних дій та управління ними на засадах гнучкого та креативного регулювання соціокультурної дійсності), інформаційно-комунікативний (врахування динамічних потоків інформації, осучаснення та медієвізації культурних практик), кібернетичний (оптимізація управління системами й процесами культурозбереження й культуротворення), синергетичний (нелінійна взаємодія в межах системи, точки біфуркації, самоорганізація культурних практик та ін.).

Логіко-гносеологічний рівень дозволяє обґрунтувати наукове знання зважаючи на наукознавство, а саме: об'єкт, предмет, категорії та терміни, мету, завдання прикладної культурології та ефективного управління культурними практиками. Зокрема прикладна культурологія досліджує процес гармонізації культуротворення та його реалізацію на практичному рівні шляхом запровадження технологій, проєктів, програм соціокультурної діяльності, менеджмент культури — забезпечення цього процесу ефективними управлінськими механізмами.

На науково-змістовному рівні застосовується переважно науково-дисциплінарний методологічний підхід. Це дозволяє означити міждисциплінарні зв'язки, структуру, принципи,

концепції, стадії, форми, спрямування розвитку прикладної культурології та пов'язаного з нею менеджменту культури.

Науково-методичний рівень забезпечує запровадження досліджень прикладної культурології та механізмів управління. Таким чином, реалізується пізнавальна та перетворювальна функція наукового знання на цьому методологічному рівні, а, відтак, і вдосконалення соціокультурної дійсності.

Спрямованість технологічного рівня зумовлена процесами технологізації культурних практик сьогодення, створення соціокультурних проєктів та програм. На цьому рівні відбувається реалізація діяльнісного підходу з метою здійснення традиційних та новітніх культурних практик. А саме визначаються цілі, засоби, ресурси здійснення соціокультурної діяльності, яка й потребує ефективного менеджменту.

Отже, створюється гнучка методологічна система, яка дозволяє аналізувати сьогодення та прогнозувати майбутнє, але не тільки в теорії, а й на практиці створювати культуротворчі технології на майбутнє, тим самим визначати вектор розвитку культури. Вона функціонує на засадах динамічності — дослідження в стані розвитку під впливом культурних змін, наступності — поступовість розвитку культурних практик стосовно динаміки культури, інноваційності — дослідження нововведень та управління ними відповідно до потреб суб'єктів соціокультурного процесу, гуманізації — стимулювання креативних потенцій суб'єктів соціуму. Презентуючи модель методології, зауважимо, що кожен із пропонованих рівнів та підходів має перспективу подальшого детального обґрунтування.

Висновки. Застосування розробленої методології вможливує розгляд прикладної культурології як механізму культуротворчості, а менеджмент культури як інструмент її науково обґрунтованого регулювання. Завдяки прикладній культурології менеджмент набуває глибинних сенсів, а прикладна культурологія трансформує в технологічну площину сутність сучасної моделі культури. Менеджмент культури — макросистема, розвиток якої ґрунтується на поєднанні протиріч трансформації соціокультурної сфери, діалектиці доцільної діяльності з її вдосконалення, аксіології сучасної моделі культури. Прикладна культурологія та менеджмент культури мають суттєвий науковий зв'язок, який має забезпечуватися інтегрованою методологією для подальшого наукового пізнання та виявлення пріоритетів вдосконалення сучасної соціокультурної дійс-

ності. Поєднання основ менеджменту і прикладної культурології, інструментом та продуктом якого стають технології, програми, проекти як управлінські мікросистеми, забезпечує динаміку управлінсько-культуротворчої діяльності. Обґрунтовано сукупність наукових підходів, які покладаються в основу рівневої методології інтеграції прикладної культурології та менеджменту культури. Розроблена модель інтегрованої методологічної матриці не є вичерпною, має досліджуватися в подальшому, але вже зараз дозволяє аналізувати набагато глибше соціокультурну практику та її управлінське забезпечення. Потребуються подальша деталізація методологічних підходів та їх обґрунтування в контексті конкретних наукових досліджень, що є перспективою наступних досліджень.

Список посилань

- Гречанівська, П. Е. (2006). *Культурологія: навчальний посібник для дистанційного навчання*. Університет «Україна».
- Копієвська, О. Р. (2018). *Трансформаційні процеси в культурних практиках України: глобальний, локальний контекст та локальні особливості (кінець ХХ — початок ХХІ ст.)*. [Дисертація доктора культурології, Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв].
- Кравченко, О. В. (2013). *Наукова культурологія в Україні*. *Культура України*, 41, 13–21.
- Липский, И. А. (2004). *Социальная педагогика. Методологический анализ: учебное пособие*. ТЦ Сфера.
- Мурзина, И. Я. (2012). *Прикладные культурологические исследования: проблемные поля. Человек в мире культуры*, 4, 3–12.
- Паспорт спеціальності 26.00.06*. Верховна Рада України: офіційний вебпортал парламенту України. <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v06>
- Флиер, А. Я. (2000). *Культурология для культурологов: учебное пособие для высшей школы*. Академический Проект.
- Шкуркіна, В. М. (2010). Методологічні засади менеджменту соціокультурної діяльності. *Вісник ХДАК*, 29, 40–41.

References

- Hrechanivska, P. E. (2006). *Culturology: a textbook for distance learning*. University "Ukraine". [In Ukrainian].
- Kopievska, O. R. (2018). *Transformational processes in cultural practices of Ukraine: global, global context and local features (end of XX — beginning of XXI century)*. [Thesis of Doctor of Cultural Studies, National Academy of Culture and Arts Management]. [In Ukrainian].
- Kravchenko, O. V. (2013). Scientific culturology in Ukraine. *Kultura Ukrainy*, 41, 13–21. [In Ukrainian].

- Lipsky, I. A. (2004). *Social pedagogy. Methodological analysis: textbook*. Sphere shopping center. [In Russian].
- Murzina, I. Ya. (2012). Applied cultural studies: problem fields. *Chelovek v mire kultury*, 4, 3–12. [In Russian].
- Passport of specialty 26.00.06*. The Verkhovna Rada of Ukraine: the official web portal of the Parliament of Ukraine. <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v06> [In Ukrainian].
- Flier, A. Ya. (2000). *Culturology for culturologists: a textbook for higher education*. Akademicheskii Proekt. [In Russian].
- Shkurkina, V. M. (2010). Methodological principles of socio-cultural management. *Bulletin of KSAC*, 29, 40–41. [In Ukrainian].

Надійшла до редколегії 09.09.2021